

Мазурок В. П., кандидат исторических наук, Кременецкая областная гуманитарно–педагогическая академия им. Тараса Шевченко (Украина, Кременец);

Прокипчук И. М., студент, Кременецкая областная гуманитарно–педагогическая академия им. Тараса Шевченко(Украина, Кременец), ivanprokipchuk94@mail.ru

Сущность освободительной борьбы в годы Второй мировой войны на территории Тернопольщины (на примере ОУН(б))

Изучено деятельность украинских националистических организаций в годы Второй мировой войны. На основе архивных источников исследованы особенности становления и функционирования основных формаций ОУН(б) на территории Западной Украины, в частности Тернопольщины. В статье определены причины и последствия вооруженных столкновений между националистическими и оккупационными силами. Реконструировано и уточнено течение общественно–политических событий на Тернопольщине во время Второй мировой войны и первые послевоенные годы, связанные с вооруженной борьбой украинцев за возрождение суверенного государства.

Ключевые слова: Вторая мировая война, ОУН(б), Тернопольщина, оккупация, украинское национально–освободительное движение.

* * *

УДК355.425.4:94(477.83/.86)“1943”

Росіцький П. С.

здобувач відділу новітньої історії,
Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича
НАН України (Україна, Львів), uns1943@ukr.net

УНС ЯК ПРОТИДІЮЧИЙ ФАКТОР НІМЕЦЬКИЙ ОКУПАЦІЙНИЙ ВЛАДІ: ПЕРШІ БОЙОВІ СУТИЧКИ (ЛИПЕНЬ–ВЕРЕСЕНЬ 1943 Р.)

Подано детальний опис бойових зіткнень Української народної самооборони (УНС) з німецькими окупаційними силами влітку – на початку осені 1943 року. Вказано їхній оборонний характер, відображено елементи тактики українських повстанців.

Ключові слова: УНС, акція, німецькі військові, вишкільний курінь.

Проблема організації протидії Української народної самооборони німецькому окупаційному режиму в галицькому дистрикті є маловідомою сторінкою в історичній науковій літературі. УНС відіграла важливу роль в українському визвольному русі, адже здійснювала організований, активний опір оборонного характеру німецьким військовим силам. Дослідження діяльності вказаної військової формації є передумовою до вивчення УПА–Захід–основного чинника українського руху Опору під час Другої світової війни.

Частково досліджував згадану проблему В. Мороз (“Українська народна самооборона на території Дрогобицької області (1943 рік”)), оглядово І.Патриляк (“Перемога або смерть: український визвольний рух у 1939–1960 рр.”). Праці цих авторів цінні, але вони розглядають дану тему побічно в загальному контексті, тому великий спектр джерелознавчої інформації підлягає подальшому опрацюванню.

Мета статті – з'ясувати значення УНС в українського визвольного руху як вагомої протидії німецькій окупаційній владі. На основі опису перших бойових сутичок показано процес встановлення самооборони як громадсько–військової формації, яка, хоч і не несла безпосередньої загрози окупаційному режимові, водночас викликала з його боку активний опір. Розглянуто мужність та героїзм рядового складу УНС, з'ясовано роль командної ланки – військових фахівців відповідного рівня.

На початку свого існування Українська народна самооборона не вела вагомих антинімецьких акцій. Згідно з наказом головнокомандувача УНС Романа

Шухевича загонам самооборони заборонялося проводити будь–які збройні операції проти німецьких окупантів, а в своїй діяльності вони повинні були дотримуватись оборонної тактики [5, с.339]. Варто зауважити, що ці підрозділи УНС на початок липня 1943 року вже мали певну вишкільну підготовку, були озброєнні, перебували в контакті з місцевою сіткою ОУН(Б), яка іноді просто вимагала від них рішучих дій. У таких випадках керівництво відділами УНС, незважаючи на вказівки вищого командування, на власний ризик і розсуд, здійснивши бойову операцію, намагалось приховати факти її проведення – не згадували про неї у своїх звітах.

Перша значна протинімецька акція такого типу – напад на табір “Служби праці” (“Баудінст”), що розміщувався поблизу кар'єру над річкою Орявою в присілку Святослав села Коростів Дрогобицької округи. Її організував і провів підрозділ УНС “Бойки” під командуванням Богдана Вільшанського (базувався в околицях села Либохори під горою Магура) в ніч з 6 на 7 липня 1943 року о 24.30 год. [2]. Безпосередньо керівництво боєм здійснював один із засновників відділу Дмитро Суслинець – “Буйтур”, який добре орієнтувався у цих теренах, оскільки був родом із села Рожанка, що межує із Коростовом. Повстанці, які завдяки місцевим жителям мали достовірні дані про карний табір, знешкодили його охорону без жодних втрат. Її ліквідував Дмитро Щербанович – “Прибишин” закидавши вартове приміщення гранатами, при цьому порізав руку, розбиваючи віконну шибку, також відзначились – Михайло Ровенський (“Відважний”) і Степан Канинець (“Черешня”) – земляк Суслинця теж родом із села Рожанка, які зуміли захопити начальника табору. Крім повстанців родом із Рожанки, у цій операції брали участь коростівчани: Олекса Жалівців, Михайло Диркавець, Василь Савчин, Михайло Свистун, Якш Теодор [1, с. 96].

Щодо самого “Баудінсту” – це був карний табір з особливим режимом, що характеризувався наявністю специфічних відносин між робітниками і адміністрацією. Майстри – поляки – фольксдойчі в найбрутальнішій формі застосовували різноманітні знущання над працівниками. Навіть серед ночі вони не давали їм спокою, заставляли присідати, руками братися за вуха і, не розгинаючись, стрибати як жаби. Багато людей з цього “Баудінсту” не повертались, вмирили від побоїв, або смертельних кульових поранень [6, с. 60]. Оскільки карний табір знаходився на території, що межувала з місцем дислокації підрозділу УНС “Бойки”, керівництво повстанців, беручи до уваги ситуацію в ньому, змушене було вдатися до активних дій – ліквідувати “Баудінст”.

Фактично, до вересня 1943 року відділи УНС більше не проводили подібного роду протинімецьких бойових операцій, вони протягом липня–серпня реорганізовувались у вишкільні курені, проходячи етап відповідної військової підготовки.

Водночас допоміжні структури УНС –бойки Служби безпеки (СБ) і Відділи особливого призначення (ВОПи), завдання яких полягало у забезпеченні вишкільних таборів, з липня 1943 року активно здійснювали збройні акції на німецькі адміністративні та господарські установи для накопичення матеріальних

ресурсів, тісно співпрацюючи між собою. Підтвердженням цього є діяльність на Станіславщині Відділу особливого призначення під командуванням Василя Андрусяка, який першу бойову операцію провів в Городенці, де розгромив загін шуцполіції, захопивши вагон цукру і зброю [3, с.46]. Слід наголосити на тому, що збройні акції проходили не тільки на території безпосереднього формування УНС, вони спостерігались по всій території Галичини, навіть у прилеглих околицях центрального міста дистрикту Львова: у Гончарах, Сихові, Давидові, Підбірцях, Гаях. Німецькі органи влади в дистрикті Галичина відзначають, що напади в основному відбувалися на державні сільськогосподарські підприємства, лісопереробні заводи, молочарні, дільничні відділи поліції. Нападники в усіх випадках намагалися заволодіти сільськогосподарською продукцією, технічними засобами, зброєю, боєприпасами [8, с.259].

Щоб запобігти поширенню українського повстанського руху в Галичині, німецька окупаційна влада переходить в середині літа 1943 року до рішучих дій наступального характеру. Маючи добре налагоджену донощицьку сітку і отримуючи достовірні дані від інформаторів, німецькі окупаційні сили досить ефективно розправлялися з невеликими відділами УНС, що перейшли на вишкіл у Карпати. Німецька поліція отримавши інформаційні дані від “гаєвого” (за національністю поляка) здійснила 8 липня напад на табір УНС між селами Росохач і Майдан на Турківщині. Неозброєних курсантів самооборони, згідно звіт районного провідника Турківщини “Підойми”, знешкоджено майже всіх, із 17 – 10 загинули, 2 потрапили в полон і тільки 5 втекли [6, с. 65]. У подібній ситуації опинився відділ УНС – до 30 чоловік в селі Межигірцях (Станіславщина) 14 серпня раптово був атакований німецькими військовими. Події розгорталися за таким сценарієм: відділ прийшов уночі в село, і зупинився на перепочинок у stodолі одного господаря. Хтось повідомив про це німців, з’явилася німецька жандармерія, шуцполіція, і навіть українська поліція. Stодолу оточили, обстріляли, закидали ручними гранатами і вона загорілася. Уенесівці, перебуваючи в замкнутій, палаючій stodолі, чинили опір. Незважаючи на критичну ситуацію, їм все-таки вдалося вирватися з німецького оточення. Близько 20 повстанців зуміли прорвати вороже кільце. Втрати були болючими: вісім убитих, двоє полонених, німці захопили ще й два кулемети. Крім цього, збитків зазнало і село, від stodолі вогонь перекинувся на інші сусідні господарства, які вигоріли разом із звезеним із поля збіжжям [10, с.91].

Бачачи розгортання українського визвольного руху в Галичині, 4 серпня 1943 року УЦК як представницький орган українського населення в окупаційній владі звертається до мешканців дистрикту з відозвою. У ній зазначалося: “На відтинку громадського і державного життя все робиться ворогами (тут мається на увазі ОУН(Б)) для загострення відносин у дистрикті. Бунтується сільське населення проти здачі контингентів, виїзду на працю до Рейху та інших повинностей. Йде намагання провокації виступів селян проти державних маєтків, молодь відмовляють від служби у “Баудінстах”, дивізії СС Галичина, агітуючи

до втеч у ліс”. Хоча ці зазначені акції бандерівців не були прямимзбройним викликом окупаційній владі, але напруження вони підтримували. Взяти хоча б до уваги діяльність ВОПу під командуванням Андрусяка. У першій половині серпня він при співдії з СБ (відділ із 8 чоловік під командуванням “Чорноти”) зорганізував напад на Тисменицю, після цього – на лігеншафт в Марківцях. Звичайно, такі дії повстанців викликали певний резонанс, змушували окупаційну владу до відповідного реагування. Акція на Тисменицю для захоплення магазинів з озброєнням і уніформами, проходила вночі. Повстанці зуміли непомітно підійти під гарнізон, проте німецький вартовий, в останню мить побачивши озброєних людей, побіг до одного із будинків гарнізону і розбудив охорону. Хтось із стрільців, намагаючись знешкодити його, подався до цього ж будинку через інші двері, і потрапив у полон. Повстанці почали обстріл будинку, але наштотхнулились на відчайдушний опір. Німецькі вояки, кидаючи гранати і ведучи безперервний вогонь, не давали змоги навіть наблизитися до свого опорного пункту і прилеглих споруд. Бій тривав чотири години, магазинів з уніформами та озброєнням не вдалося захопити, гарнізон теж не розбили, а знищивши магазин з нафтою, бензином, гаражі, повстанці відступили. Після цієї операції ВОП напав на “лігеншафт” в селі Марківцях. Його охорона у складі 8 цивільних людей, що були озброєні в крісами, під час перестрілки розбіглася, а німця-директора лігеншафту, вповіці захопили в полон. Також здобиччю ВОПу стали п’ять одиниць стрілецької зброї, два осідлані коні, п’ять навантажених возів з цукром та іншим майном [3, с. 47].

Починаючи з другої половини серпня 1943 року, зіткнення загонів УНС з німецькими військовими набувають іншого характеру. Якщо в липні – у першій половині серпня окупаційні сили без жодних труднощів розправлялися із невеликими загонами УНС, то вже з середини серпня їм доводилося вступати в бій з цілими сотнями, в ході яких втрат зазнають і німці. Наприклад, взявши хоча б до уваги оборонний бій сотні Козака з вишкільного куреня “Чорні чорти” (180 осіб) з німецькою частиною, що налічувала близько 400 вояків у с. Кеданич. Характеристику бою описує його учасник – тодішній стрілець сотні Василь Паливода: “Сотняв нічній темряві польовими дорогами ішла в напрямку Карпат. Погано озброєні, ще не достатньо вишколені стрільці рухались по запланованому маршруту. Після опівночі почав падати дощ, уенесівці не зупинялися, оскільки потрібно було досягти запланованого постою в одному із підгірських сіл. Рухатись вперед ставало все важче – дощ не припинявся, під ногами розмокала земля, – через це рух уповільнювався. Вже наступав ранок, як у передостанньому селі запланованого постою обірвався зв’язок, на станиці не було зв’язкового. Станичний кинувся його шукати, поки він шукав сотня зупинилась на відпочинок, надворі світало, і рухатись вперед було небезпечно. Станичний зв’язкового так і не знайшов, з цієї причини було багато погроз та нарікань, бо що то за дисципліна в підпільній мережі ОУН (Б), якщо її члени так недбало ставляться до своїх обов’язків. Командування виставивши варту, прийняло рішення розквартирувати повстанців на краю села, недалеко від

лісу, і промоклі стрільці порозходилися відпочивати у господарські стодоли. Переодягатися не було в що, тому, унесівці, роздягнувшись, викручували одяг розвішуючи його на бантинах, щоб трохи підсох. Дехто уже заснув, а деякі стрільці ще приводили себе в порядок, як прибіг вартовий із станичним і крикнули: Алярм!, сюди на машинах їдуть німці. Повстанці в лічені секунди похапали зброю, одяг, і за наказом старшин почали відступати. Чота “Благого”, що квартирувала на самому краю села, і яку найшвидше повідомили про небезпеку, добігши до лісу почала займати позиції, маскуючись за деревами, пнями, купинами. Німці тим часом вже доїжджали до населеного пункту, швидко зорієнтувавшись в ситуації встановили кулемет розпочавши обстріл тих, хто ще не добіг до лісу, чи шойно вибіг із села, оскільки, шлях відступу пролягав через рівну місцевість то становище було далеко не найкраще. Відступаючі залягли, ховаючись за межі та борозни повні води після дощу. Ситуація для них з кожної хвилини ставала критичною. Бачачи цецотовий “Благий” наказав стрільцям у лісі відкрити вогонь по ворогу, стріляти тільки по цілі, не марнуючи набоїв. Німецькі вояки не сподівалися такого повороту подій, змінивши сектор обстрілу. Цим скористалися, унесівці, що перебували в чистому полі перебравшись під захист лісових гушавин. Бій розгорівся, тепер повстанці знаходились на кращих позиціях, замасковані і захищені від німецьких куль, маючи змогу вести прицільний вогонь. В результаті, через безперервний вогонь із повстанських кулеметів, німецькі солдати розпочали відступ. Спочатку їхні машини від’їхали на певну відстань, а потім вояки перебіжками почали бігти до них, на ходу стрибаючи в кузов, і від’їхали відстрілюючись. Окупанти втекли, але унесівці в село не повернулись, відійшовши в глиб лісу виставили варту, розпалили вогнища, просушуючи одяг та взуття, із настанням темряви продовжили рух по зазначеному маршруті. Після двогодинного бою, німці втративши сімох убитих, зуміли захопити обоз із харчовими запасами, важким озброєнням, частину архівів, а також спалили стодолу і стайню неподалік яких розміщувався обоз, але жодних людських втрат сотня не знала. Як виявилось згодом, поінформував окупантів вїт села Кеданичі, напівполяк, напівнімець – фольксдойч, за що ліквідований СБ” [7, с.17–19].

З початком вересня, збройні сутички вже спостерігаються безпосередньо між основними силами УНС, що зосереджувалися у вишкільних таборах, і німецькими окупаційними військами в дистрикті Галичина.

Першого вересня курінь УНС “Чорні чорти” мав сутичку в горах з німецьким каральним загоном який складався з власівських шуцполіцаїв, і вояків верхмату. Розвідка повідомила заздалегідь, що німці готують на курінь велику облаву, яку вони називали “айнзац”. У зв’язку з цим, на певній відстані навкруги табору в панівних вершинах були розміщені так звані чати (рій з 10–12 стрільців), завдання яких полягало у виявленні ворога на підступах до табору, щоб попередити можливий несподіваний напад ворога. Перед вечором 1 вересня, німці прийшли не з тієї сторони, звідки їх очікували, і підповзли під позиції однієї із чат, їх спочатку не помітили, бо контролювати гірську

карпатську місцевість важко. Все ж таки в останню мить повстанці, побачивши наближення ворога зуміли приготуватись до оборони. Німці відкрили сильний кулеметний та мінометний вогонь. Розгорівся нерівний бій. Чата мала на озброєння лише один кулемет “Дегтярьова”, кулеметник на псевдо “Горошок” був досвідченим вояком, оскільки, перебував на фронті ще з перших днів німецько–радянської війни. Маючи неабияку практику ведення вогню, і ведучи його з укритої вигідної позиції, “Горошок” не давав німцям змоги наблизитись до розташування чати. Кулеметник мав лише три диски по 72 набої, а коли вони закінчилися, стрільці, озброєнні в кріси радянського взірця, повіддавали всі свої запаси “Горошку”, хто скільки міг, і таким чином до кінця бою кулемет не затихав. Німці штурм не припиняли. Протистояння тривало кілька годин, повстанці займали вигідні позиції, але німецькі вояки почали обходити їх, нависла загроза оточення, а за нею – полон. Тому командир чати “Вивірка”, сам будучи пораним, дав наказ відступати до лісу. Убитих стрільців (“Дуба”, “Іскру”, “Чернеця”) чата зі собою не забрала, бо, крім них, були ще й поранені. Повстанці поспішали, кільце оточення могло замкнутися. Втрати ворога на період виходу унесівців із бою були такими – вбитий капітан, що здійснював командування операцією та 34 вояки. Чата “Вивірки” разом із пораними повернулася в розташування табору куреня.

Курінний “Липей” вирішив наступного дня відіслати на місце бою чоту “Скуби” для того, щоб забративбитих та перевірки ситуації. Чота, прибувши вранці до вказаного місця, побачила жахливу картину, полеглих стрільців можна було впізнати лише за оджею, обличчя не було – німці стріляли розривними кулями з кулеметів по головах мертвих, а тіла зрешетували багнетами. Командування прийняло рішення поховати убитих побратимів у Поляниці з відповідними почестями. Сільські майстри зробили три домовини, священник із села Жаб’є відправив заупокійну панахиду, на викопаних трьох могилах найкраща чота куреня, якою командував чотовий “Юрко” віддала вбитим належні похоронні військові почесті. Стрілецький хор під керівництвом диригента на псевдо “Цяпка” відспівав похоронну траурну пісню: “Ви жертвою в бою нерівним лягли”. Таким чином захоронено трьох стрільців із куреня “Чорні чорти” на околиці Поляниці: Кухаря Василя із села Хотимир псевдонім “Дуб”, бунчужного “Іскру” села Олесів, зброяра “Чернеця” із Жаб’є [7, с.23–26].

Крім боїв оборонного характеру, з вересня 1943 року УНС почала практикувати напади на німецькі й угорські автоколони, невеликі гарнізони для заволодіння зброєю. Серед здійснених акцій слід виділити: атаку на німецьку автоколону поблизу Чорного лісу (Тлумацький район сучасної Івано–Франківської області) в якій загинуло 35 німців; напад чоти “Скуби” на угорський гарнізон в Татарові, де вбито 15 гонведів; операцію цієї ж чоти в Русорі, там на дорозі Космач – Коломия, скубівці підбили 4 вантажних автомобілі німецької армії знищивши 70 німецьких вояків, не зазнавши при цьому жодних втрат. Якщо ці дані українське підпілля і перебільшило,

то все одно це було дошкульним ударом для німецьких окупантів [8, с.267].

Звичайно, окупаційна влада не споглядала за такими подіями, німецькі каральні органи докладали максимум зусиль, щоб покінчити із українським рухом опору.

Наприкінці вересня структури окупаційної влади організували нову військову експедицію, спрямовану проти відділів куреня “Гайдамаки”, що базувалися на території Долинщини. Через агентуру німці дізналися, що у горах є база повстанців, але де саме не з’ясували. 26 вересня 1943 року стежа сотні “Трембіта” повідомила, що в селі Суходолі на присілку Бездежі, за три кілометри від табору появилася німецька розвідка – 6 осіб. Поручик “Хміль” – командир куреня наказав рою вишколених повстанців “Трембіти”, хитрістю захопити ворожих розвідників. У цей час у вишкільному таборі “Трембіти” під командуванням “Чорнобривого”, перебувала ще сотня новобранців з Терехівщини на чолі із сотенним “Горіхом”, яка прибула до куреня 24 вересня. За допомогою зв’язкового Степана всю німецьку розвідку зловлено, роззброєно й приведено до “Хмеля”. Під час перевірки їхніх документів виявилось, що це не німці, а татари з татарського батальйону, який дислокувався у місті Долина. Полонені під час допиту повідомили: “Діяли за наказом німецького полковника з метою отримання відомостей про місце перебування вишкільної групи УНС, її боездатність, чисельність, запас амуніції. Німці стягують військові сили в міста Калуш і Долину готуючи наступ на табір УНС”. Поручик “Хмель” наказав розіслати стежі в чотири різні напрямки, а у самому таборі оголосив повну бойову готовність. З 10 години ранку 26 вересня 1943 року очікували повстанці німецького нападу. Можливо, окупанти, не виявили б місця постою куреня, якби не зрада Івана Фетиша із с.Пшиничники стрільця сотні “Сіроманці”. Він відпросився додому зв’язку із хворобою, якимось чином потрапив до німців, і навів їх на табір УНС. О 24 годині зав’язався нічний бій. Німецького війська налічувалося близько 800 чоловік. Один із німецьких батальйонів вступив у бій з повстанською чотою, ведучи наступ зрубом на гору Стовбу від села Ілемня. Неперервним вогнем уенесівці зупинили наступ батальйону. З ворожої сторони загинув майор і чотири солдати. До повстанців надійшла підмога – 30 чоловік. Вранці 27 вересня і німців отримали підкріплення – один батальйон, і вони вдруге розпочали наступ. Уенесівці стійко оборонялися від 6-ї ранку до 12 години дня. Під сильним натиском переважаючого противника, “трембітяни” відірвавшись від нього, відступили до табору “Сіроманців” на полонину “Бистра” під гору Сивулю [9, с.111–112].

На ділянці іншої чоти, де перебував чотовий “Чорноморець”, бій розпочато вранці 27 вересня приблизно за 200 метрів від табору, де закінчувався ліс, і починалася полонина. Після першої сутички німецькі вояки відступили, залишивши вбитих і поранених, чути було скрізь стогін і зойки. Чата теж почала відхід, через декілька хвилин зустрівши усю чоту “Бродяги”, що розстрільною бігла на край лісу. За нею прибули дві інші чоти. Ройовий “Прут” – командир стежі, відзвітував: “Німці зайняли вершок гори де відбувалися навчання сотні, прийшовши з північної сторони”. Де ж сотенний “Чорнобривий”, що з ним? – запитав

“Бродяга”. Хтось з гурту повідомив, що він тут недалеко з доктором Богданом, і в нього якесь негрізне захворювання. За статутом, я тепер командир! – відповів “Бродяга” і скомандував: “Перша чота розгортається в розстрільну і очікує ворога із фронту, друга – резервна охороняє праве крило, третя теж перебуває в резерві охороняючи ліве крило. Без наказу не стріляти! Конспіруватися! Стріляти у виразну мішень, прямо перед собою! Щадити набої! Кулеметника стріляти, короткими серіями! Ройовим, обійти свої позиції, уточнити стрільцям сектор вогню!” Після обстрілу позицій повстанців гірською артилерією і різнокаліберними мінометами, розпочався наступ німецької шуцполіції. Спочатку виднілися лише зелені шоломи, здалеку ототожнюючись із ланом капусти. Потім похилені постаті, що неначе на навчаннях підбігали, падали, і знову бігли далі. Коли вони перебували вже на близькій відстані, уенесівці відкрили вогонь. Німці опинилися у дуже не вигідному становищі на полонині, неначе у відкритому полі. У свою чергу, стрільці УНС на краю лісу добре замасковані, до того ж майже не викриті ворогом бо стріляли рідко – тільки по мішені. Після короткої, інтенсивної перестрілки німецька шуцполіція почала відступати, забравши зі собою вбитих та поранених. Коли вони зникли за горою, “Бродяга” розіслав зв’язкових перевірити ситуацію. До того часу, уенесівці мали тільки одного пораненого стрільця, але не від кулі, а від осколка міни, що зачепила верх дерева й розірвалася. В свою чергу ворожа сторона, десять вбитих і декілька ранених. Чотовий “Бродяга” добре знаючи німецьку тактику наказав другій і третій чоті: “Розтягнути оборонні позиції узбіччям гори аж до підніжжя”. Фронт від полонини, близько 180 метрів далі утримувала перша чота. Менш ніж за півгодини німці знову відкрили вогонь із артилерії, гранатометів і кулеметів. Проте їхній обстріл і далі не був прицільний. Причина – спадистість і нерівність гори Стовби. Навіть їхні кулеметники стріляли високо понад головами уенесівців, оббиваючи гілки дерев. Під прикриттям артилерії й кулеметів шуцполіція розпочала новий наступ, але вже обережний. Спустившись на цю сторону полонини, де перебували стрільці УНС, потрапили під їхній прицільний вогонь. Хтось із уенесівців крикнув: “Бий капустяні головки”! Це всім дуже сподобалось, бо німецькі шоломи дійсно були схожі на капустяні головки. Німці відступили, незважаючи на крики їхніх командирів. Після цього розпочалася артилерійська канонада, а після неї – штурм. Так повторювалося шість або сім разів. “Чорноморець” стверджував, що бій тривав із німцями від п’ятої години ранку аж до другої години пополудні. Стрільцям УНС уже вичерпувалася амуніція, незважаючи на те, що “Бродяга” змінив чоти що вели оборонний бій.

Німецькі окупанти увесь час повторювали фронтову атаку, повстанці назвали її “німецькою коломийкою” – тупцювання на одному місці. Близько пів на третю “Бродяга” скликав нараду чотових. На ній вирішили відступати в карпатські бори, бо не було сенсу далі вести бій. Стрільці одержали добрий бойовий урок, не зуміли б втримати оборони табору – спостерігався вже брак амуніції. Між стрільцями розділили “залізну

порцію”, забрано обидва котли, і усі повстанці, що перебували у вишкільному таборі сотні “Трембіти” вирушили на полонину Бистру під гору Сивулю де розміщувалася сотня “Сіроманці”, яка як і “Трембіта” належала до куреня “Гайдамаки” командував яким “Хміль” (Фрасуляк). До пізнього вечора здобували німці покинуті повстанські становища й табір.

На світанку другого дня зв'язковий розвідки сотні “Трембіта” повідомив: “Окупанти ще вчора своїх убитих і ранених відвезли автомобілями до міста Долини, а решта батальйону ночує в горах у тому самому місці де закінчуються рейки вузькорейкового поїзду, а сьогодні о 12 годині поїздом теж поїдуть до Долини”. Командування куреня “Гайдамаки” вирішило влаштувати засідку. Місце для неї вибрано під стрімкими скалами де межують вершини гір Федорів і Магасів, а за річкою Ілемкою стрімко піднімається вгору гора Міколяще. Одночасно досягнуто домовленості з місцевою боївкою ОУН(Б), на яку покладалося завдання – запалити дерев'яний залізничний міст на Ілемці, щоб водій локомотива змушений був сповільнити у цьому місці поїзд. На десятому кілометрі річки Ілемки під горою Міколяще, де шлях вузькоколійної залізниці проходив під високою стіною скелі з одного боку, а з другого круто обривався в річку, розмістилися українські повстанці. Щоб не насторожити ворога, уенесівці пропустили самохідну платформу, на якій везли єдину жертву облави – важкопораненого стрільця, що потрапив у полон. Після цього боївка підпала дерев'яний залізничний міст. Коли поїзд з німцями опинився в смузі засідки, партизани відкрили по ньому прицільний вогонь, і закидали гранатами. Німці, перебуваючи на вагонах, стали прекрасною мішенню. Одні стрибали з вагонів у річку, розбиваючись об каміння, інші, поранені та вбиті, – разом з поїздом їхали в бік палаючого мосту. На місці засідки залишилося 80 убитих і 88 поранених німецьких вояків. Скільки вбитих і поранених було в поїзді – невідомо. Повстанці не зазнали жодних втрат [4, с. 219–224]. Учасник бою, згодом хорунжий УПА “Вихор” у підпільному журналі “Чорний ліс” подає втрати німців у цій засідці – близько 90 вбитих і 20 поранених. Один з командирів УНС Станіславщини Іван Бутковський – “Туцул” (уродженець Коломийщини) та учасник цієї ж засідки “Чорноморець” збільшують чисельність втрат німецької штурмової до 200 осіб. Таку ж цифру називає й Володимир Косик. Це було одне із найбільших досягнень у бойовій діяльності УНС за липень–вересень 1943 року, яке продемонструвало придатність загонів самооборони до виконання поставлених на неї завдань.

Отже, незважаючи на малочисельність, слабку підготовку, недостатнє озброєння і забезпечення, повстанські вишкільні відділи УНС прогресували у протистоянні з навченими і добре озброєними німецькими формуваннями. Якщо на початковій стадії бойової діяльності в липні–серпні допущено прикрі помилки, в результаті яких спостерігалися болючі втрати, то вже з вересня уенесівці, використовуючи партизанську тактику ведення бою, завдавали болючих втрат супротивнику, сковаючи його військові сили, водночас розхитуючи адміністративний апарат окупаційного режиму.

Список використаних джерел

1. Бугрій І. Коростів – село серед гір. – Львів: Оксарт, 2005. – 256 с.
2. Згідно свідчень одного із визволених в'язнів Петра Бреніча, а також на основі спогадів очевидців зібраних краєзнавцем Ігорем Бугрієм у книзі “Коростів – село серед гір” (Львів, 2005).
3. “Зі споминів старшого булавного “Геника”. Літопис УПА. Т.19. – Торонто, 1977. – 360 с.
4. Із спогадів чотового “Чорноморця”. Літопис УПА. Т.12. – Торонто, 1989. – 352 с.
5. Літопис. УПА. Т.9. – Київ–Торонто, 2007. – 897 с.
6. Мороз В. Українська Народна Самооборона (УНС) на терені Дрогобицької області (1943 рік) // Визвольний Шлях. – 2000. – Кн.6. – 123 с.
7. Паливода В. Спогади українського повстанця і багаторічного в'язня таборів. ГУЛАГУ. – Київ: В-во “Смолооскп”, 2001. – 86 с.
8. Патриляк І. Перемога або смерть: український визвольний рух у 1939–1960 рр. – Львів, 2012. – 512 с.
9. Хорунжий Вихор “Бій на горі Стовбі”. Літопис УПА. Т.12. – Торонто, 1989. – 352 с.
10. Яшан В. Під брунатним чоботом. – Торонто, 1989. – 284 с.

References

1. Bugrij I. Korostiv – selo sered gir. – L'viv: Oksart, 2005. – 256 s.
2. Zgidno svidchen' odnogo iz vyzvolenyh v'jazniv Petra Brenycha, a takozh na osnovi spogadiv ochevydciv zibranyh krajeznavcem Igozem Bugrijem u knyzi “Korostiv – selo sered gir” (L'viv, 2005).
3. “Zi spomyniv starshogo bulavnogo “Genyka”. Litopys UPA. T.19. – Toronto, 1977. – 360 s.
4. Iz spogadiv chotovogo “Chornomorcja”. Litopys UPA. T.12. – Toronto, 1989. – 352 s.
5. Litopys. UPA. T.9. – Kyi'v–Toronto, 2007. – 897 s.
6. Moroz V. Ukrai'ns'ka Narodna Samooborona (UNS) na tereni Drogobyc'koi' oblasti (1943 rik) // Vyzvol'nyj Shljah. – 2000. – Kn.6. – 123 s.
7. Palyvoda V. Spogady ukrai'ns'kogo povstancja i bagatorichnogo v'jaznja taboriv. GULAGU. – Kyi'v: V-vo “Smoloskyp”, 2001. – 86 s.
8. Patryljak I. Peremoga abo smert': ukrai'ns'kyj vyzvol'nyj ruh u 1939–1960 rr. – L'viv, 2012. – 512 s.
9. Horunzhij Vyhор “Bij na gori Stovbi”. Litopys UPA. T.12. – Toronto, 1989. – 352 s.
10. Jashan V. Pid brunatnym chobotom. – Toronto, 1989. – 284 s.

Rosickyi P.S., Researcher Department of Contemporary History Institute of Ukrainian Studies I.Kryp'yakevych NAS of Ukraine (Ukraine, Lviv), uns1943@ukr.net

UNS as a counteracting factor the German okupatsiyini authorities: the first battle fight (July–September 1943)

The article contains a detailed description of collision Ukrainian People's Self-Defense (UNS) with German occupying forces in the summer–early 1943. It is specified their defensive nature, and reflected elements of Ukrainian insurgents tactics.

Keywords: UNS, action, German military, educational kurin'.

Росицкий П. С., соискатель отдела новейшей истории, Институт украиноведения им. И. Крип'якевича НАН Украины (Украина, Львов), uns1943@ukr.net

UNS как противодействующий фактор оккупационной власти: первые боевые столкновения (июль–сентябрь 1943 г.)

Подается детальное описание боевых столкновений Украинской народной самообороны с немецкими оккупационными силами летом – в начале осени 1943 года. Указано их оборонительный характер, отражено элементы тактики украинских повстанцев.

Ключевые слова: УНС, акция, немецкие военные, учебный курень.

* * *